

Günümüz Gürcistan'da Türk Dilli Okullar (Azerbaycan Ağzı)

Gülnara Goca Memmedli*

Giriş

Gürcistan, Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında bulunan, Türk milletinin içten dostu olan bir ülkedir. Tek millet, iki devlet olan Türkiye'nin de Azerbaycan'ın da hemen yanı başında bulunan Gürcistan hem de arazisinde yaklaşık 400.000 Türkü barındırdığı dolayısıyla bizim için stratejik önem taşımaktadır. Gürcistan'da Azerbaycan Türkçesinde kitaplar, gazeteler, dergiler, radyo verilişleri yayımlanmaktadır, Türklerin barındıkları yerleşim yerlerinin hemen hemen hepsinde Türkçe eğitim-öğretim gerçekleştirilmektedir.

Gürcistan'da Türk dilli eğitimin tarihi burada Türk unsurunun var olma tarihi kadar kadimdir¹. Gürcistan'da Türkçe okullaşma faaliyetleri tarihi 19. yüzyılın ortalarından başlar².

Gürcistan'da Azerbaycan Türkçesinde öğretim sürdüren okulların 100 yaşını tamamlamışları açılış yılları üzere şunlardır: 1847 - Tiflis, 1877 - Kızılhacılı, 1886 - Telav-Karacala, 1900 - Sarvan, 1901 - Arıklı, 1903 - Sadaklı, 1910 - Görarkı, 1912 - Tecis, 1913 - Sertçala-Muğanlı, 1917 - Bolnis-Kepenekçi, 1917 - Lök Candar, 1918 - Kacalar-Kosahı.

Gürcistan'da Türkler için okulların en eskisi Tiflis şehir okuludur. Henüz 1816 yılından itibaren Tiflis'in Rus dilli okullarının, Tiflis Hayriye mektebinin müfredatlarına Türk dili dersleri de dâhil edilmiştir. 1828 yılı Eylül ayından 1830

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan/TÜRKİYE, gulnara59@gmail.com ORCID: 0000-0002-9942-2670

1 Not: 1920 yılına kadar Çarlık Rusya'sı mekânında Türkler kastedilerek, Tatar etnonimi de kullanılmıştır.

2 Gülnara Gocaeva, *Gürcistan Azerbaycanlılarının Eğitim Tarihi: Yüz Yaşlı Mektepler*, Global Print yayınları, Tiflis 2002; Osman Mert, "Gürcistan (Borçalı) Karapapakları-Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 11/2, Erzurum 2004; Şüreddin Memmedli, *Gürcistan Azerbaycanlıları*, Kalori yayınları, Tiflis 2006; Emrulla Paşaev, Nevruz Bayramov, Gülnara Gocaeva, *Gürcistan'da Azerbaycan Mektepleri*, Stamba Yayınları, Tiflis 2012, vd.

Yılının yazına kadar Tiflis'te rehin Borçalı ağalarının rehin saklanan çocukları için "Emanetler Mektebi"nde Türkçe oku, yazı da öğretilmişti, Necabet (soylular) mektebinde, diğer şehir, kaza, Realni okullarında da Türk yavruları okumuşlar ve orada Türk dili dersleri de verilmiştir. Kutaisi'de, Gori'de ve diğer kasabalardaki okullarda, özel pansiyonlarda da Türk dili öğretilmişti. Türklerden ötürü yeni tipli ilkokul olan Tiflis Aliye (Şii mezhep) okulu 12 Aralık 1847 tarihinde 50 öğrenciyle oluşturulmuştu³. Az sonra da Ömeriye (Sünni mezhep) okulu teşkil edilmişti. Aliye okulu Tiflis'teki Aliye mezhep camisi bünyesinde, Ömeriye okulu Tiflis'teki Ömeriye mezhep camisi bünyesinde tesis edilmişti. Tiflis'te Türkler için hususi okul statüsü taşımış bu okulun teşkilinde Tiflis ahundu Muhammed Ali Selyanlı, ünlü yazarlar Abbaskulu Ağa Bakixanlı, Mirza Fethali Ahundzade önemli rol oynamışlardı. Şu okulların öğretim programında Türk-Azerbaycan dili, Fars dili, Arap dili, Rus dili, muhtasar coğrafya, muhtasar tarih, hesap, Rus kanunmevzuatı, mahkeme yapısı ve kuralı, hüsnühat, Kuran, şeriat dersleri yer almıştı. Tiflis Aliye, Ömeriye okullarının ünlü yetirmelerinden gazeteci Ahıskalı Ömer Faik Numanzade, Turancı şair Ali bey Hüseyinzade, yazar, şair Abdullah Şaik, maarif teşkilatçıları Samet Hacıalizade, Memmed Memmedov, Mirza Rıza Alizade, besteci Üzeyir Hacıbeyli ve başkalarını hatırlayabiliriz.

Gürcistan Türkleri arasında laik tipli eğitim-öğretim kurumlarının ilkleri olmuş Kızılhacılı, Karacala, Sarvan, Arıklı, Sadaklı, Görarkı, vb okullarda Gürcistanlı Türk aydınlar, çoğunlukla öğretmen seminariyasının (darülmuallimini) mezunları olmakla Ali Mirza Nerimanov, Bahşali Muharrembeyov, Cafer Ahundov, Habip Alizade, Halay İsmailov, Hasan Hümbetoğlu, Hasanpaşahan Yunuzzade, Hüseyin Efendi Gaipov, Kıyas Sofuyev, Kulam Vahapov, Memmed Ağalarov, Mir Seyfeddin Seyidov, Mirza Cafer Kasımov, Mirza Rıza Alizade, Nadir Mağbaliev, Neriman Nerimanov, Osman Nasipov, Pirmemmed Ayvazoğlu, Seyfeddin Nasipov, Yahya Kaçirov, Ziyad Şerifov ve başkaları öğretmenlik yapmışlardı⁴.

Günümüz Gürcistan Cumhuriyeti arazisindeki Türk dilli okulların temel hedefi, amacı ülkedeki Azerbaycan Türklerinin Gürcistan toplumuna bütünleşmesini sağlamaktan ibarettir.

Mevcut mevzuat doğrultusunda Gürcistan'da örgün ve yaygın eğitim iki tip olarak belirlenmiştir: genel eğitim ve meslek eğitimi. Gürcistan'da tam genel eğitimin üç kademesi vardır: altı yıl süreli ilköğretim, üç yıl süreli temel öğretim ve üç yıl süreli ortaöğretim. İlköğretim ve temelöğretim her kes için zorunludur.

3 *Kaokas (Kafkas)*, gazete, sayı 51, Tiflis 1847.

4 *Gürcistan Milli Arşivi*, 422, Kafkas Eğitim İdaresi fonu, dosyalar 1/7164, 1/10540, 2/4711.

Ülkedeki genel eğitim tipine ait olup, Azerbaycan Türkçesinde öğrenim veren okullar özelinde Gürcistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın resmi internet sayfasından aldığımız 2018 yılına ait ilgili güncel istatistik verileri, bilgileri paylaşmaktayız⁵.

Ortaöğretim Okulları

Gürcistan genel eğitim düzeninin birinci kademesi olan ilkokullar kamu hukuku tüzelkişi olarak 1.-6. sınıfları kapsar. Ülkede Azerbaycan Türkçesinde eğitim veren okullar arasında yalnızca 1.-6. sınıflardan ibaret ilkokullar bulunmamaktadır.

Gürcistan genel eğitim sisteminin tam kademesi olan ortaöğretim okulları kamu hukuku tüzelkişi olarak içinde genel eğitimin her üç kademesini bir arada bulundurmakla genelde 1.-12. sınıflardan oluşur. Gürcistan'da bu tip okullar nüfus sayısı fazla olan köylerde faaliyet göstermektedir.

Azerbaycan Türkçesinde eğitim veren temelöğretim okulları buldukları yerleşim yerleri üzere aşağıdakilerdir:

Bolnisi ilçesi: Abdallı (Cavşaniani), Ağayurt, Arıklı (Nahidur), Darbaz, Fahrallı (Talaver) 1 sayılı, Fahrallı (Talaver) 2 sayılı, Geta (Gülever), İmirhasan (Savanet), Kepenekçi 1 sayılı, Kepenekçi 2 sayılı, Koçulu (Capala), Koşakilise (Arkevan), Kölagir (Tsurtav), Mamhut (Saraçlı), Muhrana (Deştioğullar), Zol Güveç (Kveşi).

Dmanisi ilçesi: Aşağı Oruzman, Hamamlı, Kızılkilise, Yakuplu, Yırğançay, Yukarı Karabulak, Yukarı Oruzman.

Gardabani ilçesi: Aktekle, Candar, Gardabani 3 sayılı, Kalinin, Karacalar, Karatekle, Kosalı, Muğanlı, Nazarlı, Vahtangisi.

Lagodehi ilçesi: Genceli, Kabal 1 sayılı.

Marneuli ilçesi: Ağammedli, Alget 1 sayılı, 2 sayılı, 3 sayılı, Araplı, Aşağı Saral, Azizkend, Baydar, Büyük Muğanlı, Candar, Daştepe, Demye Görarkı, Hocornu, Huldere, İlmezli, Kaçağan, Kasımlı, Kepenekçi, Keşeli, Kırıklı, Kızılhacılı 1 sayılı, Kireç Muğanlı, Kosalı, Kullar, Kurtlar, Lecbeddin, Marneuli 1 sayılı, 3 sayılı, 7 sayılı, Marneuli 8 sayılı, Mollaoğlu, Sabirkend, Sadaklı 1 sayılı, 2 sayılı, Tekeli, Yukarı Saral.

Rustavi şehri: Rustavi 18 sayılı.

5 *Gürcistan Eğitim Kurumları Katalogu* (საგანმანათლებლო დაწესებულებების კატალოგი). Gürcistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı ağ sayfası. http://catalog.edu.ge/index.php?module=school_info&page=detals&school_id=181 (18.05.2018).

Sagareco ilçesi: DzeĖrem, Lembeli, Yormuğanlı.

Telavi ilçesi: Karacala.

Tiflis Şehri: 64 sayılı, 73 sayılı.

Zalka ilçesi: Ercivan Sarvan.

TemelĖretim Okulları

Gürcistan'da temel Ėretim okulları kamu hukuku tüzelkişi olarak, genel eğitim sisteminin ilk iki kademesi olan ilkokulun 1.–6. sınıflarını ve temel okulun 7.–9. sınıflarını kapsar ve genelde 1.–9. sınıflardan oluşur. Gürcistan'da bu tip okullar nüfus sayısı nispeten az olan köylerde varlığını sürdürmektedir.

Azerbaycan Türkçesinde eğitim veren temel Ėretim okulları, buldukları ilçelerde yerleşim yerleri üzere aşağıdakilerdir:

Bolnisi ilçesi: Hasanhocalı (HidiŐĖuri), Hatisopeli, Muğanlı (Periz).

Dmanisi (BaŐĖeit) ilçesi: Bezekli, Dağarkılı, Geyliyen, İpnar, Kamerli, KamıŐlı, Kızılhacılı, Pantiani (Armutlu), Seferli, Tunus.

Gardabani (Karayazı) ilçesi: AŞağı Kepenekçi, Gardabani 6 sayılı, Tazekend.

Lagodehi ilçesi: Kabal 2 sayılı, Uzuntala, Karacalı.

Marneuli ilçesi: Ahlılele, Akkula, Baytallı, Beytarafı, Bykbeyler, Hallavar, Hancığazlı, İmir, Kızılhacılı 2 sayılı, Kirovka, Marneuli 7 sayılı, Tazekend, Ulalı.

Sagareco (Karaçöp) ilçesi: Muğanlı.

TetricĖaro (Akbulak) ilçesi: Kosalar.

Zalka ilçesi: Tecis.

İstatistik Verileri Aıklayınca

Günümüz istatistik katalog bilgilerinden görüldüĖü üzere, Gürcistan'da Azeri ocukların Ėretim gördükleri 114 okul faaliyettedir.

Türk dilli 114 okulun 79'u ortaöğretim okulu, 35'i temelöğretim okuludur.

Türkçe 2 okul ülke baŐkenti Tiflis'tedir.

İller zere; Gürcistan'da Türk ocukların Ėretim gördükleri okulların çok kısmı Türklerin en yoğun buldukları Kvemo (AŞağı) Kartlı ilindedir, burada Türkçe okulların sayısı 102'dir. Okulların 10'u Türklerin Gürcü köyleriyle komŐulukta buldukları Kahet ilindedir.

İlçeler üzere; en çok okul ahalisinin 80 yüzdesini Karapapak Türklerinin oluşturdukları Marneuli ilçesindedir, burada 49 Türkçe okul vardır. 19 okul Bolnisi (Boluz), 17 okul Dmanisi (Başgeçit), 17 okul Gardabani (Karayazı) ilçelerindedir. 5 okul Lagodeh, 4 okul Sagareco (Karaçöp), 2'şer okul Tiflis şehrinde ve Çalka (Barmaksız) ilçesinde, 1'er okul Rustavi şehri, Tetritzğaro (Akbulak), Telav ilçelerindedir.

Gürcistan'da okullarda 28.064, yani yaklaşık 28.000 Azeri Türk öğrenci kayıttadır. Bu kadar öğrencinin 24.564'ü ortaöğretim okullarında, 3.500'ü temelöğretim okullarındadır. 10.746 öğrenci Marneuli, 4.750 öğrenci Gardabani, 3.824 öğrenci Bolnisi, 2.898 öğrenci Sagareco, 2.191 öğrenci Lagodehi, 1.785 öğrenci Dmanisi, 737 öğrenci Telavi, 96 öğrenci Zalka, 69 öğrenci Tetritzğaro ilçelerinde, 518 öğrenci Tiflis, 450 öğrenci Rustavi şehirlerindedir.

Öğrenci sayısı açısından daha kalabalık okulları böyle sıralayabiliriz:

- 1291 öğrenci - Yormuğanlı
- 1064 öğrenci - Lembeli
- 1030 öğrenci - Kosalı (Gardabani)
- 878 öğrenci - Sadaklı 2 sayılı
- 763 öğrenci - Gardabani 3 sayılı
- 737 öğrenci - Karacala
- 692 öğrenci - Karacalar
- 630 öğrenci - Sadaklı 1 sayılı
- 603 öğrenci - Keşeli
- 559 öğrenci - Arıklı
- 545 öğrenci - Nazarlı
- 514 öğrenci - Marneuli 3 sayılı
- 498 öğrenci - Bolnis-Kepenekçi 1 sayılı
- 496 öğrenci - Genceli
- 483 öğrenci - Alget 1 sayılı
- 450 öğrenci - Rustavi 18 sayılı
- 459 öğrenci - Muğanlı (Gardabani)
- 428 öğrenci - Yırğançay
- 424 öğrenci - Kosalı (Marneuli)

En kalabalık okul Karaçöp bölgesindeki Yormuğanlı okuludur. 21 dershaneye sahip bu okulda 1291 öğrenciye eğitim-öğretim verilmektedir.

Okulların çoğu 300–400 arası öğrenci kapasitesine sahiptir.

2018–2019 eğitim-öğretim yılında ülke üzere Azerbaycan dilli okulların I. sınıflarında toplamda 3567 öğrencinin kaydı yaptırılmıştır. Bu kadar birinci sınıflılardan 1632’si Marneuli, 545’i Gardabani, 528’i Bolnisi, 355’i Sagareco, 315’i Dmanisi, 57’si Telavi ilçelerinin, 50’si Tiflis, 50’si Rustavi şehirlerinin, 25’i Zalka, 10’u Tetrizğaro ilçelerinin payına düşür. En çok birinci sınıf öğrencili okullar 135 öğrenciyle Yormuğanlı, 125 öğrenciyle Lembeli, 100 öğrenciyle Gardabani-Kosalı okullarıdır.

Bunların yanı sıra, Msheta ve Kaspi ilçelerinde yerli Türkler Gürcüce eğitim-öğretim almaktadırlar. Bu kapsamda Sihisdziri (Kaledibi) köyünde Gürcü dilli ortaöğretim okulunda 375 öğrenciye 50 öğretmen, Kaspi ilçesinin Sakadagiano (Tatuşağı) köyünde ortaöğretim okulunda 122 öğrenci ve 20 öğretmen, Msheta ilçesinin Mshaldidi (Armutlu) köyünde temelöğretim okulunda 46 öğrenci ve 14 öğretmen, Kaspi ilçesinin Ferma köyünde temelöğretim okulunda 189 öğrenci ve 18 öğretmen çalışmaktadır.

Gürcistan’da Türk öğretmenlerin toplam sayısı 3.721’dir. En çok öğretmenin çalıştığı okullar 97 öğretmenle Bolnis-Kepenekçi 1 sayılı, 85 öğretmenle Gardabani-Kosalı, 84 öğretmenle Yormuğanlı, 79 öğretmenle Lembeli, 76 öğretmenle Sadaklı 1 sayılı okullarıdır. Okulların çoğunda 20–30 arası öğretmen öğretim faaliyetini sürdürmektedir.

Öğretim yöntemleri ve girişimcilikleriyle şöhret kazanmış, “Gürcistan’ın emektar muallimi” onursal unvanlarını kazanmış öğretmenlerden Abbas Kocaev, Abdulla Mustafaev, Aslan Mansurov, Celal Musaev, Celal Yedigârov, İdris Çırpanlı, İskender Mursakulov, İsmail Ekberov, İsmail İsmailov, Mustafa Aslanov, Roza Hudaeva, Rövsen Hüseyinov, Sadık Süleymanov, Sedi Mikiev ve başkalarını saygıyla hatırlıyoruz.

Günümüz Türkçe okulların girişimci müdürlerinden:

Tiflis şehrinde: Selman Pirmemmedoğlu.

Bolnisi ilçesinde: Avtandil Memmedov, Bahaddin Hasanov, Cümşüd Gülmemmedov, Feremez Celilov, Hidayet Göyüşov, İsmail Hosrov, Kıyas Bedelov, Müseyip Kambarov, Nofel Aliev, Ramiz Memmedalizade, Vanahir Kahramanova, Ziyathan Serdarov.

Dmanisi ilçesinde: Asya Nasipova, Azer Aliev, Cavad İsaev, Hamlet Yusubov, İslam Memmedov, Maya Amirova, Mehdi Hacıev, Ramiz Ramazanov, Şahveled Nebiev, Vakıf Musaev.

Gardabani ilçesinde: Behram Sadıkov, Elhan Abdullaev, Elnara Memmedova, Elşad Hasanov, Gülçöhre Hüseyinova, Mahmut Mehdiev, Zamil Memmedova.

Kaspi ilçesinde: Şahali İsmailov.

Marneuli ilçesinde: Adil Şerifov, Ahmed Hacıev, Avtandil Efendiev, Ayet Göyüşov, Binali Aliev, Doluhan Abbasov, Dursun İsmailov, Elman Caferli, Eşref Tükenov, Ferman Kurbanov, Gülevatın Memmedova, Gülnara Darğallı, Halit İbadov, Hümbet Hüseyinov, Hüseyin Hüseyinov, İsahan Aliev, İsmail Ferecov, İsmihan Memmedov, Lalezar Nasipova, Mahmud Memmedov, Mahmud Nasipov, Mehemedali Kurbanov, Meherrem Halilov, Mihman Musaev, Memmed Mirzaev, Memmed Yüzbaşov, Mesim Ayvazov, Musa Omarov, Musa Yusubov, Mülkedar İsmailov, Nureddin Abbasov, Nureddin Güryanov, Nureddin İsmailov, Tahir Genceyev, Vahid İbrahimov, Zal Veliev, Ziyaddin Seferov.

Msheta ilçesinde: Ekber Veliev.

Sagareco ilçesinde: Vakıf Ahmedov.

Telavi ilçesinde: Ayna Karakaşeva, Elza Aşirova.

Marneuli kentinde Gürcistan Ukrayna Uluslararası Üniversitesi'nin Şubesi de faaliyettedir.

2016 yılından Marneuli ilçe merkezinde Elit meslek kolejinin temsilciliği faaliyettedir ve burada kreş bakıcısı, muhasebeci ve ofis yöneticisi, dış teknisyeni, uygulayıcı hemşire ve hemşire asistanı, eczacı asistanı, bilgi teknolojisi uzmanı, banka kasiyer-operatörü meslekleri üzere uzmanlar hazırlanmaktadır.

Okullar gerekli, modern tipli araç-gereçlerle donanımlıdır. Çoğunda kütüphane, internet bağlantılı bilgisayarlar, yansıtıcılar, laboratuvarlar, spor meydanları, büfeler bulunmaktadır. Her yıl birinci sınıf öğrencilerine Gürcistan devletinin hediyesi olarak tablet-bilgisayarlar verilir.

Öğretim sürecinde Tiflis'in, kısmen de Bakü'nün yaynevlerinde hazırlanmış ders kitaplarından, ders araçlarından yararlanılmaktadır.

Gürcistan'daki Azerbaycan Türk okullarının son dönem mezunları en çok başkent Tiflis'teki İvane Cavakhişvili Devlet Üniversitesi'nde, İlya Devlet Üniversitesi'nde,

Tıp Üniversitesi'nde, Teknik Üniversitesi'nde, kısmen de diğer üniversitelerde eğitim-öğretim görmektedirler. Gürcistan üniversitelerinde tam devlet ödeneğiyle eğitim gören Azeri Türk öğrencilerin sayısı 2000'i aşkındır.

Gürcistanlı Azeri Türk öğrenciler Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde de vardır. İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Medeniyet Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Kars Kafkas Üniversitesi, Ardahan Üniversitesi, Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi, vb üniversiteler belli sayıda Borçalılı öğrencilerin diploma aldıkları veya hâlihazırda eğitimlerini devam ettirdikleri üniversitelerdir.

Sonuç

Gürcistan'da Azeriler veya Borçalı Karapapak Türkleri toplum içinde toplum, dil içinde dil, din içinde dil beslemektedirler. Onların kendi var oluşlarının en görsel kanıtı anadilinde eğitim-öğretim veren okullardır.

Bu okulların önemi o düzeyde büyüktür ki, onları eğitim-öğretim kurumları statüsü yanında, hem de kültür merkezi, müze, etnik, toplumsal dayanışma merkezleri olarak değerlendirmektediriz.

Kaynaklar

Eğitim Kurumları Katalogu (საგანმანათლებლო დაწესებულებების კატალოგი), *Gürcistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı ağ sayfası*, <http://catalog.edu.ge> (erişim 18.8.2018)

Gocaeva, Gülnara, *Gürcistan Azerbaycanlılarının Eğitim Tarihi: Yüz Yaşlı Mektepler*, Global Print yayınları, Tiflis 2002.

Gürcistan Milli Arşivi, klasör 422, *Kafkas Eğitim Dairesi Defterhanesi*, belgeler 1/7164, 1/10540, 2/4711.

Kavkaz (Кавказ / Kafkas), gazete, Tiflis 1847, sayı 51

Memmedli, Şureddin, *Gürcistan Azerbaycanlıları*, Kalori yayınları, Tiflis 2006.

Mert, Osman, “Gürcistan (Borçalı) Karapapakları-Terekemelerinin Eğitim Tarihine Dair”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2004, sayı 11/2.

Paşaev, Emrulla, Bayramov, Nevruz, Gocaeva, Gülnara, *Gürcistan'da Azerbaycan Mektepleri*, Stamba yayınları, Tiflis 2012.

http://catalog.edu.ge/index.php?module=school_info&page=detals&school_id=181 (erişim 18.05.2018).

